

תוכן עניינים

מבוא 3

1. עיקרון תום הלב בדיני החוזים 4

1.1 עקרון חופש החוזים 4

1.2 עקרון תום הלב 4

1.3 תום לב בחקיקה הישראלית 5

2. סעיף 12 – החובה לנהל משא ומתן בתום לב 5

2.1 פסיקת בית המשפט באשר לחובת תום הלב בניהול משא ומתן 6

3. סעיף 39 – החובה לקיים חוזה בתום לב 9

4. סעיף 61(ב) לחוק החוזים 11

5. תום הלב במשפט הגרמני 12

6. סיכום 12

7. ביבליוגרפיה 14

מבוא

הפילוסופיה של המוסר, הידועה בשם הידוע 'אתיקה', עוסקת בשאלות כמו "מהו המעשה הראוי שחובה לעשותו" ובנוסף מסייע בהבחנה בין טוב ורע. המוסר הוא אוסף כל כללים אשר קובעים את ההתנהגות הראויה והמקובלת בכל חברה. יש לציין כי כללי ההתנהגות משתנים בהתאם לסוג החברה אולם ישנם כללים התנהגותיים שניתן להחשיב ככללים אוניברסאליים. תחום האתיקה, עוסק בביקורת על המוסר תוך הצגת חלופות התנהגות שונות לכללי ההתנהגות הקיימים.

נדבך נוסף בתוך תחום המוסר הוא האתיקה בעולם העסקים. סוג זה של אתיקה מהווה הסכמה על קודים מוסריים של טוב ורע שנועדו להנחות את הארגון העסקי באופן קבלת ההחלטות במהלך פעילותו העסקית. כללי האתיקה בעסקים נועדו לייצר סביבת עבודה בריאה ופרודוקטיבית שתועיל למבנה הארגוני העסקי של החברה וזאת מאחר ואת האתיקה מקובל לחלק לשני תחומים עיקריים: אתיקה המתייחסת למסגרת הארגונית ואתיקה המתייחסת למסגרת המקצועית.

כאשר מדובר באתיקה ארגונית, הכוונה היא, בין היתר, לקיומו של קוד אתי מוסרי בארגון. קודים כגון דא יכול להיות: שקיפות, אמינות, כבוד לזולת, התחייבות להימנע מהטרדות מיניות, רגישות חברתית ועוד. התנהלות לא אתית בארגון יכולה להיות החל מביצוע עבירות פליליות כגון שוחד וקבלת טובת הנאה ועד לביצוע עוולות אזרחיות שונות.

'קוד אתי' בארגון מהווה למעשה את תעודת הזהות הערכית של הארגון ומציג כלפי כולי עלמא את החובות (המוסריות בעיקר) המוטלות על חברי הארגון. הקוד האתי מורכב מהצגת הזהות המוסרית של הארגון ושל חבריה, ממטרות הארגון בכל הנוגע לשמירה על אמות מידה מוסריות ברורות וכן רשימה של ערכים המאפיינת את הארגון ולאורך הארגון פועל.¹

במסגרת עבודה מחקר זו, אבחן האם ניתן לקשר את עיקרון תום הלב, עיקרון שנולד בדיני החוזים ובמרוצת השנים פשט זרועות לכל עבר תחומי המשפט הישראלי, בכל הנוגע לכלל האתיקה בעסקים שניתן להנהיג בארגונים ובחברות.

במסגרת עבודה זו אבחן ואנתח את עיקרון תום הלב, כפי שנקבע בחקיקה הענפה. כמו כן, אנתח את פסיקות בתי המשפט הרבות בכל הנוגע לתום הלב בדיני החוזים, החברות, העבודה ועוד. להשלמת התמונה אנתח כיצד עקרון תום הלב בא לידי ביטוי בקודקס הגרמני וכיצד שימש כשהשראה לדיני החוזים הישראלי.

בפרק הסיכום אנתח האם מתקיים הקשר בין עקרון תום הלב ובין אתיקה בעסקים והאם שני עקרונות אלה יכולים להפרות האחד את משנהו.

¹ אבי קיי (מחבר המהדורה העברית ועורך), "אתיקה בעסקים: הלכה למעשה", המרכז לערכים בעסקים, המרכז לאתיקה בירושלים, 2009.

1. עיקרון תום הלב בדיני החוזים

דיני החוזים בישראל נשענים על שני עקרונות יסודיים: חופש החוזים ועקרון תום הלב. שני עקרונות אלה, לא תמיד עמדו זה לצד זה בחשיבותם בדיני החוזים. ראשית, עיקרון חופש החוזים היה העיקרון החשוב ביותר בכל הנוגע לדיני החוזים, כשכלל שאר העקרונות כפופים לו. עם זאת, במהלך השנים הלכו והשתכללו דוקטרינות רבות שנוצרו מכוח הפיתוח הפסיקטי שסייעו לעקרון תום הלב לקנות מעמד הרם בדיני החוזים בפרט, ובכל תחומי המשפט האזרחי בכלל.²

1.1 עקרון חופש החוזים

"חוזים יש לקיים". עקרון זה קובע כי לאנשים שמבקשים להתקשר בחוזה, יש חירות להחליט האם לעשות כן באמצעות חוזה או לא, והאם הם רוצים להיכנס לעסקה ואז לעצב את תנאיה של העסקה כרצונם. חופש זה מגיע עם חובה כבדה שמבססת את יסודות דיני החוזים ולפיה אם התקשרתי בחוזה והסכמתי לתנאים הקבועים, אזי שאני חייב באופן מוחלט לכבד את תנאי החוזה. עקרון זה מבוסס על העובדה כי קיום חוזה שבחרתי להיכנס אליו מבחירה ולא מאונס, היא חובה מוסרית שמבססת כאמור את דיני החוזים. Pacta sunt servanda – "חוזים יש לקיים".³

עם זאת, ישנם מצבים שבהם חופש החוזים פוגע במוסר הציבורי או בתקנת הציבור, ועל כן לא ניתן לאפשר לו קיום של חוזה שכזה. כך למשל, סעיף 30 לחוק החוזים קובע שחוזה בלתי חוקי ובלתי מוסרי או סותר את תקנת הציבור, בטל.⁴ כלומר, צדדים רשאים לכרות ביניהם הסכם ולקבוע בו תנאי ביצוע עסקאות סמים אולם המוסר הציבורי לא יכול לאפשר את קיומן של עסקאות אלה. בהקשר זה יצוין כי לא מדובר רק בעבירות פליליות – גם למשל סעיף "מניעת תחרות" בחוזה עבודה שאוסר על עובד לעבוד בתחום עיסוקו מספר שנים לאחר שתסתיים עבודתו בחברה, מהווה חוזה שאינו מוסרי שכן הוא נוגד באופן מובהק את חופש עיסוקו של העובד, אשר קבוע בחוק יסודי: חופש העיסוק.⁵

1.2 עקרון תום הלב

הביטוי הפורמלי של עקרון תום הלב הוא בראש ובראשונה בסעיף 39 לחוק החוזים שקובע שחוזה יש לקיים בתום לב. אחד הסעיפים שהפכו לאבן יסוד במשפט הישראלי. לצידו של סעיף 39 ניצב סעיף 12 לחוק החוזים גם כן. סעיף 12 מחייב כל צד לנהל משא ומתן לקראת כריתתו של חוזה בתום לב. כלומר, כבר בשלב הטרומי חוזי שלפני כריתת החוזה יש לנהוג בתום לב. מדובר בלא פחות מאשר סטנדרט הגינות בסיסי שנדרש מכל המשתתפים בעולם דיני החוזים ואותו סטנדרט מטיל חובות נוספות שאינן נובעות מחוק החוזים ומחופש החוזים. כך למשל, אם אני מוכר את דירת מגוריי

² אהרון ברק, "פרשנות במשפט – החוזה", תשס"א

³ עא 1569/93 יוסי מאיה נ' פנפורד (ישראל) בע"מ, מח (5) 705

⁴ חוק החוזים (חלק כללי), התשל"ג-1973 (להלן: "חוק החוזים")

⁵ חוק יסודי: חופש העיסוק, התשנ"ד-1994